

STØTTE TIL BØRN I FAMILIER MED ALKOHOLPROBLEMER

Børn, der vokser op i misbrugsfamilier, har brug for at blive set og hørt.

AF ELSE CHRISTENSEN

Hvordan er barndommen i en familie med alkoholproblemer? Er det rigtigt, at barnet kan være uvidende om alkoholproblemerne? Får barnet en vanskelig barndom? Påvirkes barnets forhold til kammeraterne? Er der langtidsvirkninger, får barnet problemer som voksen? Og kan man gøre noget for at afhjælpe eller modvirke eventuelle negative følger?

Spørgsmålene er mange. Og der er efterhånden også mange svar. Der er ingen tvivl om, at et barn i en familie, hvor en eller begge forældre har alkoholproblemer, på mange måder har en anderledes og vanskeligere barndom end de fleste. Vi kan også konstatere, at børn som hovedregel har kendskab til problemerne, også selvom forældrene aldrig har talt om det. Barnets forhold til og kontakt med kammerater kan ofte været præget af alkoholproblemerne, og for en del af børnene vil der komme vanskeligheder, som de tager med sig livet igennem.

Børn kender forældrenes alkoholproblemer

I begyndelsen af 1990'erne gennemførte jeg en interviewundersøgelse, hvor jeg talte med godt 30 børn og deres forældre (hver for sig) i familier, hvor forældrene var i behandling for alkoholproblemer. I alle familier havde problemerne eksisteret i årevis, og i de fleste familier var det først inden for det seneste år, børnene havde fået at vide, at forældrene havde alkoholproblemer.

I interviewet kunne alle børn fortælle, at de allerede i flere år havde vidst, at deres forældre drak mere og anderledes end andre forældre, uanset at der aldrig var blevet talt om det. Det var forskelligt, hvornår de var blevet klar over, at forældrene havde alkoholproblemer, men de kunne som regel nævne en konkret episode, hvor det var blevet helt klart. Fx:

Jeg kom hjem fra skole og fandt min mor liggende på gulvet. Jeg troede først, hun var død. En dag, da vi var ude for at handle, så jeg pludselig, at vi købte mange flere øl end andre familier, og jeg tænkte: Det må jeg aldrig tale om. Jeg regnede med, at mine kammeraters forældre ville sige, at de ikke måtte lege med mig, hvis de vidste, vi købte så mange øl.

En vanskeligere barndom

De fleste børn får en vanskeligere barndom, når de lever i en familie med alkoholproblemer. Mange børn fortæller, at det er svært at have kammerater med hjemme, fordi man ikke kan vide, hvor meget forældrene har drukket. Andre børn finder venner, hvis forældre også drikker, så børnene på den måde kan få et fællesskab, hvor det ikke er skamfuldt, at forældrene drikker.

Forholdet til kammeraterne kan i det hele taget påvirkes på forskellig måde. Nogle børn kan faktisk blive ledere i kammeratgruppen, mens andre børn oplever at være mobbede og at være uden for fællesskabet.

Alkoholproblemer og andre problemer

Der er altid flere forhold end alkoholproblemerne, der spiller ind, når man skal vurdere alkoholproblemernes betydning for barndommen. Nogle forældre har flere ressourcer end andre, uanset at de drikker; nogle børn har andre voksne, der tager sig af dem; nogle børn klarer sig godt i skolen, og nogle børn udvikler sig på en måde, så de bliver meget populære blandt jævnaldrene. Fx er der børn, der bliver utroligt gode til at aflæse forældrenes tilstand, ønsker og tanker, og som kan overføre deres viden i kontakten med andre mennesker. Man kan sige, at de i en vis forstand bliver tidligt voksne og bliver utroligt gode til at begå sig og tilpasse sig. Andre børn har tidligt et utroligt vanskeligt liv. Ofte er der tale om børn, som klarer sig dårligt i skolen, har mange skoleskift og aldrig rigtigt får venner, som de knytter sig til.

Tilsvarende finder vi, at nogle børn får problemer som voksne, eventuelt alkoholproblemer, mens andre børn klarer sig, selvom der selvfølgelig er en bagage, der skal bearbejdes og sættes på plads. Men det er vigtigt at være opmærksom på, at også i familier med alkoholproblemer er der forskel på, hvordan problemerne tackles og dermed også på de konsekvenser, misbruget kan få.

At inddrage børn i behandlingen

Traditionelt har man som behandler ikke været særlig opmærksom på børnene. Dels fordi man – ligesom forældrene – har troet på, at børn måske ikke vidste så meget eller ikke rigtigt havde nogle selvstændige problemer, når der blev drukket i familien. Dels fordi det som alkoholbehandler faktisk er vanskeligt at være opmærksom på børnene, blandt andet fordi man kan føle, at man mangler tilstrækkelig viden om børn, børns forhold og børns reaktioner.

Det forhold, at man som alkoholbehandler kan have vanskeligt ved at være opmærksom på børnene, skal lige have et par ekstra ord med på vejen: Mange alkoholbehandlere mener, at for at være en god behandler skal man være i stand til at opfatte de mennesker, man er behandler for, på en positiv måde. Noget mange arbejder seriøst med, således at de på samme tid er i stand til at se positive sider hos klienten og se det negative i klientens (selvdestruktive) adfærd. Når forholdene for klientens *børn* skal tænkes med ind, giver det problemer. Helt enkelt fordi det er svært at tænke positivt om et menneske, samtidigt med at man tænker på, at det menneske med sin livsform udsætter sine børn for omsorgssvigt og påfører dem vanskeligheder, der både på kortere og længere sigt kan give børnene skader, som de måske kan have svært ved at overvinde.

Det kan være en alvorlig barriere, som det er svært at overvinde. For skal man være opmærksom på klientens børn, er det også nødvendigt at gøre klienten opmærksom på børnenes vanskeligheder, og det er de færreste forældre, der sætter pris på at blive gjort opmærksomme på, at de svigter deres børn.

Det er derfor først i de seneste 5-10 år, at man i større stil er begyndt at inddrage børn i behandlingen, når der er alkoholproblemer i familien.

Forebyggelse af problemer for børnene

I august 2004 igangsatte Sundhedsstyrelsen et landsdækkende projekt til støtte for børn i familier med alkoholproblemer. Målet var, at der i alle dele af landet skulle etableres tilbud til børnene, så de ikke kom til at stå alene med de vanskeligheder, det kan give, når forældrene har problemer med alkohol.

Der blev ansat to børne-familiesagkyndige i hvert af de daværende amter bortset fra Århus Amt, som allerede havde etableret et tilbud og derfor ikke ønskede at indgå i projektet. Det store - samlede - projekt er fortsat under evaluering.

En del af målsætningen for det samlede projekt var at igangsætte specifikke projekter til støtte for børnene. Der blev især satset på projekter med et forebyggende indhold, således at børn med direkte behandlingskrævende reaktioner ikke fik mulighed for at deltage i projekterne.

SFI blev i 2006 bedt om at foretage en evaluering af de børneprojekter, der havde været i gang i længere tid. Børnene og deres forældre blev kontaktet (og interviewet) i efteråret 2006, hvor de startede i projekterne, og igen i efteråret 2007, hvor projekterne for længst var afsluttede. Målet var at undersøge, om der kunne påvises nogen effekt af, at børnene havde deltaget i et af de udvalgte projekter. Der blev indsamlet data fra i alt tre projekter:

- Et projekt med tilbud om deltagelse i en *børnegruppe* for nogenlunde jævnaldrende børn fra familier med alkoholproblemer. Gruppen mødtes én gang om ugen gennem i alt 3 mdr.
- Et tilbud om en *støtteperson* i hverdagslivet til børn i familier med alkoholproblemer.
- Et *ugekursus* for børn og forældre (både forælderen med alkoholproblemer og en evt. forælder uden alkoholproblemer).

I alle tre tilfælde er der tale om kortvarige, konkrete og veltilrettelagte tilbud, hvor barnet kommer ind i tilbuddet, modtager den givne ydelse og igen går ud af tilbuddet. Evalueringen følger børnene, efter at tilbuddet er afsluttet, og skal se på, om der ét år efter kan påvises resultater.

Målet for evalueringen

Evalueringen er foretaget ud fra tre forskellige målsætninger, der hver især indeholder nogle ønsker med hensyn til, hvad projektet gerne skal resultere i. Evalueringen kan derfor karakteriseres som en besvarelse af de spørgsmål, der er inkluderet i målsætningerne:

1. Er forældrene (blevet bedre) i stand til at forstå og reflektere over barnets situation og til at være parate til at afhjælpe barnets vanskeligheder?
2. Har barnet fået en større viden om alkoholproblemer, og om hvordan det er at leve i en familie præget af alkoholproblemer? - Herunder at børnene har fået mulighed for at tale om deres situation, og at børnene på den måde får mulighed for at føle sig mindre ensomme – også med fokus på barnets relationer til jævnaldrende.
3. Bliver det sikret, at der via den kommunale socialforvaltning etableres støtteforanstaltninger (efter serviceloven) for de børn, der har særlige behov?

Spørgsmålene søges besvaret for hvert af de tre projekter. Svarene er primært baseret på børns og forældres svar i kvalitative interview.

Resultater fra evalueringen

Uanset hvilket af de tre projekter der ses på, fortæller samtlige børn og forældre, at det er nogle tilbud, de har haft glæde af undervejs, ligesom såvel børn som forældre efterfølgende mener, at de har kunnet bruge tilbuddet.

Det er selvfølgelig dejligt, at børn og voksne har været glade for, hvad de har fået tilbudt, men det er også lidt skræmmende. Det skræmmende er, at man ikke kan vide, om de tre projekter virkelig har været så entydigt gode, som der gives udtryk for, eller om der er tale om, at tilbuddene til børn ellers er så få og fraværende, at næsten hvad som helst rettet til børn må anses for et stort frem-skridt? Formentlig er der tale om, at begge forklaringer spiller ind.

Deltagelse i børnegruppe

Børnegrupeerne er defineret som et forebyggende tilbud til børn i en gruppe. Det er ikke et tilbud om individuel behandling eller konkret individuel støtte. Målene for børnegrupeerne er, at:

- Give børnene ord
- Give børnene viden
- Have et rum, hvor børn kan dele tanker
- Få mødt børn i deres ensomhed
- Være en troværdig voksen for børnene
- Blive opmærksom på børn, der har brug for en udvidet indsats, dvs. egentlig behandling eller anden støtte

Interviewene et år efter, at barnet var startet i børnegruppen (altså 9 mdr. efter gruppen var sluttet), viser, at målene blev realiseret. Alle børn kunne tydeligt huske indholdet i børnegrupeerne og kunne fortælle, hvorfor de syntes, det var en god ting:

Jeg kan huske alt det, vi lavede. Jeg kan sagtens huske de andre børn og de voksne. Vi talte næsten hele tiden om alkoholproblemer. Det var godt. Jeg lærte meget. Jeg vil godt anbefale sådan en gruppe til andre børn. En gruppe er en god ting.

Mine forældre ville gerne have, at jeg deltog, og det var jeg med på. Det var godt nok. Det var rigtigt godt. Godt at få snakket om tingene og høre om de andres problemer. Jeg vil gerne anbefale andre at tage imod sådan et tilbud. Det kan give hjælp til at besvare nogle af de spørgsmål, man har. Det er godt at få snakket om det.

I forbindelse med børnegruppen var der desuden to samtaler med forældrene og med den behandler, der havde kontakt med forælderen med alkoholproblemer. Der var to børn, hvor forældrene var blevet opfordret til at kontakte socialforvaltningen, fordi man mente, at barnet havde særlige vanskeligheder. Ingen af forældrene kontaktede socialforvaltningen.

Tilbud om støtteperson

En støtteperson i hverdagen er et særligt tilbud til børn i familier med alkoholproblemer. Der er tale om, at en børne-familiekonsulent deltager i typisk to samtaler med barn og familie om de vanskeligheder, alkoholproblemet giver for barnet. Desuden tages der kontakt til en person fra barnets hverdagsliv, typisk en lærer, der vil give støtte til barnet, hvis der opstår en række særlige problemer. Det kan fx være problemer med andre børn eller vanskeligheder i familien. Aftalen er, at hvis barnet oplever sådanne problemer, skal hun/han kontakte støttepersonen.

Ved det første interview var aftalen med en støtteperson under etablering. Alle børn gav udtryk for tilfredshed og positiv forventning.

Det vil jeg gerne. Jeg tror, jeg kan få meget ud af det... Jeg tænker ikke på noget bestemt. Men jeg vil gerne blive bedre til at forstå det (alkoholproblemerne). Mor og (konsulenten) siger, jeg kan blive bedre til at forstå, at der ikke er noget, jeg kan gøre, og at det ikke er min skyld eller mit ansvar. Jeg synes, det vigtigste er at kunne snakke med en, man kan stole på.

Ved det andet interview ét år efter er der ingen af børnene, der har haft kontakt med deres støtteperson. Man kan derfor konkludere, at ordningen ikke har virket som den var tænkt. Samtidigt må man dog konstatere, at børnene siger, de har været glade for tilbuddet og føler sig hjulpet af det.

Aftalen var, at hvis jeg havde problemer herhjemme, så skulle jeg komme til ham (støttepersonen) og sige det. Men vi har ikke haft problemer herhjemme... Jeg synes, det har været godt, at den aftale har været der... Nej, jeg har ikke talt med ham, og han har heller ikke kontaktet mig. Men det var mit ansvar at tage kontakten, hvis det blev nødvendigt.

Der var ikke nogen bestemte signaler, jeg skulle give, hvis jeg skulle have hjælp. Læreren har ikke sagt eller gjort noget. Og jeg har heller ikke selv bedt om noget. Men det har været godt, at der var nogen, der var interesseret. Jeg synes, det har været en hjælp.

Deltagelse i ugekursus

Tilbuddet var her, at børn og forældre sammen deltog i et kursus, der varede en uge, på den behandlingsinstitution, hvor den forælder, der havde alkoholproblemer enten var i dag- eller døgnbehandling. Kurset var tilrettelagt med en fast tidsplan med fastlagte temaer til diskussion, fremlæggelser eller aktiviteter og fritid for såvel børn som voksne. Forældrene arbejdede med egne (eller partnerens) alkoholproblemer, børnenes forhold, parforholdet og tanker om fremtiden. Børnene arbejdede på forskellig vis med deres viden om og erfaring med forældrenes brug af alkohol.

Familierne på ugekurset var mere socialt belastede, end hvad der gjaldt for familier med tilbud om børnegruppe eller støtteperson. Ofte var der tale om forældre, der havde ingen eller kun begrænsede erfaringer med arbejdsmarkedet, og for de fleste børn var der iværksat forebyggende foranstaltninger efter Serviceloven, allerede inden de kom på ugekurset.

Hun kom til psykolog, fordi der skete det, at jeg drak i en hel uge. Jeg var ligeglad. Skolen og kommunen kom ind i billedet. En veninde så, jeg var fuld, og så, at min datter var bange, så hun meldte mig til kommunen. Jeg var rasende. Men jeg har tilgivet hende. Jeg kunne se, hun ville hjælpe mig. Men jeg er ked af, at kommunen kom ind i det, selvom jeg ønskede behandling. (Mor)

Jeg græder tit indvendig. Men det må ikke ses, for så bliver vi fjernet. Der har været tre gange, hvor vi har været ved at blive fjernet. (Barn)

Jeg ved ikke, hvorfor det blev besluttet, at vi skulle herop. Politiet snakkede også med dem om at holde op med at drikke, men min far drikker stadigvæk. (Barn)

Børnene var meget glade for at deltage i kurset. De fleste børn var jævnaldrende, og de var alle meget optaget af at lære nye børn at kende og måske blive venner med dem.

Jeg tror, det her kursus vil føre til, at jeg nok vil gå og være glad. Det kan også være, jeg får nye venner.

Ved interviewet ét år efter var det forskelligt, hvad børnene fortalte om deres udbytte af kurset. Et enkelt barn, der kun deltog i ugekurset, beskrev sine erindringer på stort set samme måde som børnene, der havde været i børnegruppe eller havde haft en støtteperson, mens de øvrige børn uden disse ting havde mere vage erindringer.

Sammen med de andre børn talte jeg om, hvad vi lavede, når forældrene drak. Og hvordan vi havde det indeni. Vi tegnede os selv indeni. Jeg synes, det var godt at være med. På en måde gad jeg ikke, og på en måde gad jeg godt. Man kunne lære noget, og jeg tænkte, man kunne få mere ud af sit liv ved at være med.

Jeg kan ikke rigtig huske, hvordan vi havde det, og hvad vi snakkede om. Jeg kan ikke rigtig huske noget. Men det var hyggeligt at være der. Jeg ville godt derop igen. Jeg lærte de andre at kende, og det var godt.

Sammenfatning

I undersøgelsen indgik i alt 19 børn (fleste i alderen 10-13 år) fra 14 forskellige familier (med 14 mødre og 4 fædre). Det er så få børn, at undersøgelsen ikke med sikkerhed kan sige noget om, hvilken indsats, der virker for hvilke børn. Men alligevel er resultatet tankevækkende.

Uanset hvad børnene fik tilbudt, gav de ved det første interview udtryk for, at de var glade for tilbuddet. De var også i stand til relativt præcist at sige, hvad de forventede, at de ville kunne få ud af tilbuddet. Et år efter gav børnene udtryk for, at de var tilfredse med det, de havde modtaget. De var i de fleste tilfælde i stand til at forklare og præcisere, hvorfor de fandt tilbuddet godt, ligesom de i de fleste tilfælde havde en meget tydelig erindring om, hvad der var foregået.

Børnene kom fra familier med forskellige problemer og ressourcer. Børn i børnegrupper havde oftere forældre med tilknytning til arbejdsmarkedet, mens det for de andre børn varierede, hvor meget erfaring forældrene havde med arbejdsmarkedet. Blandt børn, der deltog i et ugekursus, var der kun en enkelt forælder med fast tilknytning til arbejdsmarkedet.

I de fleste familier holdt forældrene ikke op med at drikke, selvom de havde været i behandling. Der var kun tre familier, hvor forældre med alkoholproblemer var holdt op med at drikke. For flertallet af børnene er der således tale om, at hverdagen på mange måder ikke er ændret et år efter. Uanset hvilket tilbud børnene har modtaget, lægger de et år efter vægt på at fortælle, at de har oplevet, at der var nogen, der engagerede sig i dem, at der var nogen, der syntes, at de betød noget, at der blev lyttet til dem og svaret på, hvad de spurgte om, og at ting kunne drøftes.

I al sin enkelthed er det måske netop det, det handler om, hvis man skal tilrettelægge forebyggende tiltag for børn, der ikke har brug for direkte behandling.

FORFATTER

ELSE CHRISTENSEN

SENIORFORSKER, SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

REFERENCER

Christensen, E.: Når mor eller far drikker... Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug. Socialforskningsinstituttet. Rapport 94:2. København. 1992.

Christensen, E.: Børn i familier med alkoholproblemer. En evaluering af tre former for støtte. Komiteen for Sundhedsoplysning. København. 2009.